

Van school naar werk

**Verslag van een eerste verkenning onder jongeren
met een beperking over de overgang van school naar werk**

2016

Inhoudsopgave

Samenvatting

Inleiding

Verantwoording

Leeswijzer

Hoofdstuk 1. Beschrijving

1.1 Vragen over onderwijs of studie

1.2 Vragen over de aansluiting van onderwijs naar werk

1.3 Vragen over werk

1.4 Vragen over dagbesteding

1.5 Algemene gegevens van deelnemers

Hoofdstuk 2. Analyse

Hoofdstuk 3. Conclusie

Samenvatting

Ieder(in) heeft een inventarisatie gedaan onder jongeren met een beperking of chronische ziekte tussen de 18 en 35 jaar, omdat wij benieuwd zijn naar hun ervaringen met de overgang van onderwijs naar werk.

De vragenlijst is door 112 jongeren ingevuld. Ongeveer 40% van de jongeren heeft een MBO-opleiding gevolgd. Bijna 40% heeft HBO gevolgd en ca. 20% heeft WO gevolgd. Van de MBO-studenten heeft 30% daarna ook een HBO-opleiding gevolgd. Van de HBO-studenten volgde 20% een universitaire studie. Slechts een klein deel van de respondenten volgde speciaal onderwijs.

Ongeveer de helft van de jongeren heeft een lichamelijke beperking of chronische ziekte. Een vijfde heeft te maken met een combinatie van beperkingen. Een zesde heeft een psychische beperking. In enkele procenten vinden we jongeren met een auditieve of visuele beperking terug. En tot slot geeft een tiende aan andere beperkingen te hebben.

Voortgezet onderwijs

Bijna 70% van de jongeren had geen ondersteuning gehad tijdens het praktijkonderwijs of voortgezet (speciaal) onderwijs. Dit heeft vooral te maken met het feit dat er nog geen diagnose was gesteld of dat het trauma of ongeluk nog niet had plaatsgevonden. Slechts een kleine groep (10%) geeft aan dat er geen ondersteuning was op school (de school bood het zelf niet aan of liet geen externe begeleiding toe). De rest loste het ontbreken van ondersteuning zelf op.

De groep die wel ondersteuning kreeg tijdens het praktijkonderwijs of voortgezet (speciaal) onderwijs, ca. 30%, kreeg dat in de vorm van extra tijd voor toetsen, het mogen gebruiken van de computer, (huiswerk)begeleiding, vrijstelling van presentaties, het mogen gebruiken van een verzorgingsruimte of de inzet van een tolk. In de categorie positieve ervaringen werd genoemd dat het VAVO (volwassenenonderwijs) en het (V)SO goede ondersteuning boden aan de jongeren.

Vervolgonderwijs

In de vervolgoopleidingen in het MBO, HBO en WO had 40% van de jongeren te maken met ondersteuning. Bijna de helft kreeg deze niet, en voor een klein deel was deze vraag niet van toepassing. Dat er zo weinig gebruikgemaakt werd van ondersteuning kwam ook hier doordat de diagnose nog niet gesteld was of dat het trauma of ongeluk nog niet had plaatsgevonden (63%). Opvallend is dat ca. 0,5% niet gemeld heeft dat er een ondersteuningsbehoefte was, uit schaamte voor de aandoening. Ook werd gemeld dat er geen ondersteuning op school beschikbaar was en zien we ook antwoorden dat jongeren het zelf wilden oplossen.

Over het geheel genomen heeft bijna 90% van de jongeren belemmeringen ervaren tijdens de onderwijsperiode. Dat gold vooral voor diegenen met psychische beperkingen. Zij hadden moeite met de (te drukke) omgeving, de verplichting om samen te werken, wisselende roosters, stages, en niet geaccepteerd worden. Bijna 30% van de jongeren gaf aan moeite te hebben om aan de aanwezigheidsplicht te voldoen. Ontoegankelijkheid van de gebouwen vormde ook een struikelblok. Een kleiner deel van de groep met een lichamelijke beperking en/of auditieve beperking had problemen met de stage. Vervelend was dat dit pas aan het einde van de opleiding naar buiten kwam. De jongeren met een auditieve beperking hadden kritiek op leerkrachten die niet verstaanbaar waren en op doventolken in de klas.

Van onderwijs naar werk

Terugkijkend op hun schoolperiode is bijna 70% van de jongeren tevreden over het niveau dat zij behaald hebben. Zij voelden zich door hun beperkingen niet op achterstand staan. De groep die wel een achterstand ervaart, wijt dat met name aan een te laag niveau. Ook werden persoonlijke omstandigheden genoemd die een rol speelden bij extra uitval.

Een klein deel (11%) kreeg ondersteuning van de school bij het vinden van werk. Ruim een derde van de deelnemers geeft aan problemen te hebben ondervonden bij het vinden van werk. De ondersteuning bij het vinden van werk varieert van het krijgen van een werkervaringsplek, professionele ondersteuning (bijvoorbeeld jobcoach) tot eigen inzet en die van de familie en/of het netwerk.

Werk

Zo'n 40% van de ondervraagden heeft geen werk. Dit wordt aan meer oorzaken toegeschreven dan enkel de beperking, zoals het opleidingsniveau (laag of ongeschoold) en het aantal passende vacatures. Overigens wordt er ook benoemd dat werkgevers soms niet 'door' de beperking heen willen kijken. De deelnemers lopen aan tegen een beperkte belastbaarheid in uren of fysieke inspanning. Belangrijk punt is dat regelgeving niet meehelpt. Zo kan het hebben of juist niet hebben van een Wajong-uitkering in de weg staan.

Twee derde van de deelnemers die werken doet dit meer dan 20 uur per week. Een derde heeft hierbij inkomensondersteuning. Van de werkenden benoemt 100% het werk als belangrijk en bijna iedereen vindt zijn of haar werk leuk.

Ruim 60% geeft aan dat ze bij het werk problemen ondervinden door hun beperking. Het gaat dan om pijn, vermoeidheid en/of een slechte concentratie. Ook matige toegankelijkheid en regelingen worden als beperkend genoemd.

Inleiding

De veranderingen in verschillende wetten per 2015 hebben een grote invloed op jongeren met een beperking of een chronische ziekte die van het praktijkonderwijs of het voortgezet (speciaal) onderwijs naar het vervolgonderwijs gaan of gaan werken. Als deze jongeren de stap van onderwijs naar werk willen maken, kunnen ze bijvoorbeeld te maken krijgen met de nieuwe Participatiewet. Vanuit school en vanuit de gemeente is er bij dit soort zaken ondersteuning mogelijk als je een beperking of chronische ziekte hebt. Deze verkenning heeft tot doel de ervaringen van deze jongeren en de geboden ondersteuning en de effectiviteit daarvan in kaart te brengen. Als de ondersteuning goed werkt, gaan jongeren probleemloos naar school en vinden zij daarna een baan die bij hen past.

Verschillende onderzoeken en rapporten hebben de vraag over de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt al bestudeerd.¹² Helaas is er nog weinig informatie vanuit de jongeren zelf. Ieder(in) wil in dit verslag een eerste aanzet doen op basis van hun ervaringsdeskundigheid. In het verslag dat voor u ligt, is dus beschreven hoe jongeren hier zelf naar kijken. De belangrijkste vraag die dit verslag wil beantwoorden is: Hoe ervaren jongeren tussen de 18 en 35 jaar de overgang van onderwijs naar werk?

Verantwoording

Het verslag is een beschrijving van ervaringen die zijn verzameld met een vragenlijst. De vragenlijst is verspreid via de kanalen van Ieder(in), een netwerk voor mensen met een beperking en/of chronische ziekte. Ieder(in) heeft ruim 250 lidverenigingen. Ieder(in) behartigt de belangen van meer dan twee miljoen mensen. Bij het uitzetten van de vragenlijst zijn social media ingezet.

De vragenlijst bestond uit drie delen. Het eerste deel ging over onderwijs en de stap van praktijkonderwijs of voortgezet (speciaal) onderwijs naar vervolgonderwijs. Het tweede deel richtte zich op de zoektocht van schoolverlaters naar werk. Het derde deel ging over werk of dagbesteding dat de deelnemers hebben of hebben gehad. De volledige vragenlijst is terug te vinden in de bijlage.

De vragenlijst is ingevuld door 123 mensen (respondenten). Zij deden dat in de periode van 17 november tot en met 17 december 2015. De totale respons is gefilterd op basis van leeftijd. Het verslag geeft de ervaringen weer van 112 deelnemers met een leeftijd van ongeveer 18 tot en met 35 jaar (geboortedatum van 1980 tot en met 1999). De respondenten zijn mensen met een chronische ziekte of beperking, of verwanten.

---

¹ Y. Bleeker, Regioplan, *Arbeidstoeleiding kwetsbare jongeren vanuit speciaal en regulier onderwijs*, http://www.regioplan.nl/publicaties/slug/type/rapporten/slug/arbeidstoeleiding_kwetsbare_jongeren_vanuit_speciaal_en_regulier_onderwijs

² H. Kruijssen, V. Fafieanie, *Aansluiting van kwetsbare jongeren op de arbeidsmarkt*, <http://nji.nl/nl/Publicaties/Aansluiting-van-kwetsbare-jongeren-op-de-arbeidsmarkt>

Hoofdstuk 1.

Beschrijving

1.1 Vragen over onderwijs of studie

Vraag 1 Welke opleiding(en) heb je gevolgd?

Het is interessant te weten welke opleidingen de jongeren hebben gevolgd en of zich daar nog bijzonderheden bij laten zien.

Deze vraag is 112 keer beantwoord. Er konden meerdere opties worden aangekruist. Dat maakt het zowel mogelijk om de cijfers los van elkaar te bekijken als om leerroutes te volgen. 50 jongeren hebben een MBO-opleiding gevolgd, van wie er 17 hun route vervolgden met een HBO-opleiding. Wanneer we cijfers in de categorie HBO bekijken, dan zien we dat 44 jongeren HBO hebben gevolgd en dat hiervan weer 5 mensen zijn doorgestroomd naar het WO. In de rubriek WO geven 24 jongeren aan dat ze naar de universiteit zijn gegaan. 5 van hen hadden een HBO-opleiding als vooropleiding. De groep jongeren die in het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) aan hun leertraject begon is opvallend klein. Slechts 9 jongeren geven aan VSO te hebben gevolgd. Hiervan vervolgden er 5 hun route met MBO.

In de rubriek 'anders' troffen we antwoorden aan als praktijkonderwijs, post-HBO, thuisonderwijs en diverse cursussen.

We kunnen concluderen dat bovengenoemde cijfers een redelijke afspiegeling laten zien van de gemiddelde populatie jongeren in het onderwijs.

Vraag 2 Wat is de beperking waar je mee te maken hebt?

Deze vraag is ook 112 keer beantwoord. 23 jongeren geven aan een lichamelijke beperking te hebben, 4 jongeren hebben een verstandelijke beperking, 30 jongeren hebben een chronische ziekte, 1 jongere heeft een visuele beperking en 4 hebben een auditieve beperking. 14 jongeren geven aan een psychische beperking te hebben en 24 jongeren geven aan een combinatie van beperkingen te hebben. Opvallend is dat de antwoordmogelijkheid 'anders' 12 keer is ingevuld. Als we die antwoorden nader bekijken, valt op dat jongeren aandoeningen als autisme, ASS en PDD-NOS niet onder de noemer psychische aandoening scharen. Ook opvallend is dat de meeste beperkingen niet zichtbaar zijn. Een chronische ziekte, een auditieve beperking, een spraakstoornis of een psychische beperking is meestal niet zichtbaar voor de buitenwereld.

Vraag 3 Heb je gebruik gemaakt van extra ondersteuning tijdens het voortgezet onderwijs?

Verrassend is dat 75 jongeren aangeven geen extra ondersteuning gehad te hebben tijdens het praktijkonderwijs of voortgezet (speciaal) onderwijs. Slecht 37 geven aan van wel.

Vraag 4 Van welke ondersteuning heb je gebruik gemaakt?

Van de 37 jongeren die wel ondersteuning gebruikten, geeft het merendeel aan meer tijd te hebben gekregen tijdens toetsen. Ook werd "begeleiding" (van ambulante tot huiswerkbegeleiding) veelvuldig genoemd. Andere antwoorden waren het gebruik van de computer, het gebruik van een

tolk en vrijstelling van presentaties. Een student die medische zorg nodig had, kon gebruikmaken van de kolfr ruimte.

Vraag 5 Waarom heb je geen gebruik gemaakt van ondersteuning tijdens het voortgezet onderwijs?

Deze vraag is 68 keer beantwoord. Opvallend is dat 47 jongeren aangeven dat hun aandoening op dat moment nog niet speelde, of nog niet gediagnostiseerd was. Zeker 4 jongeren geven aan dat er geen ondersteuning was. Anderen losten het zelf op. Twee hebben de ervaring dat hen niets aangeboden werd. Een jongere gaf aan dat de school de ondersteuning zelf regelde, omdat ze geen mensen van buiten in de school wilde hebben. Een ander maakt op deze plek gebruik van de mogelijkheid om het Volwassenen Onderwijs (VAVO) als positieve ondersteuningsvorm te benoemen. Ook de ondersteuning in het VSO werd positief benoemd.

Vraag 6 Heb je gebruik gemaakt van extra ondersteuning tijdens het vervolgonderwijs (MBO, HBO, WO)?

Wederom 112 antwoorden. 45 jongeren geven aan gebruik te hebben gemaakt van ondersteuning en 53 jongeren laten weten dat ze dat niet hebben gedaan. Voor 14 jongeren was deze vraag niet van toepassing.

Vraag 7 Van welke ondersteuning heb je gebruik gemaakt tijdens het vervolgonderwijs (MBO, HBO, WO)?

Deze vraag is door 45 van de 112 jongeren ingevuld. In de ondersteuning is een grote mate aan variatie te zien. En paar jongeren hebben ondersteuning gehad bij vervoerskwesaties. Het merendeel van de jongeren noemt extra leertijd en extra tijd bij examens, vrijstellingen of aanpassingen bij bepaalde programma's of opdrachten. Ook genoemd werd de beschikking over een aparte ruimte, een bed om te rusten en stottertherapie.

Bij de verlengde leertijd (geregistreerde studievertraging) rijst wel de vraag wat dit financieel betekent voor jongeren.

Vraag 8 Waarom heb je geen gebruik gemaakt van extra ondersteuning tijdens het vervolgonderwijs (MBO, HBO, WO)?

47 jongeren hebben deze vraag beantwoord. Van hen geven er 30 aan dat ondersteuning toen nog niet nodig was. Door een paar anderen wordt de aanpassing niet als een aanpassing gezien, omdat bestond uit extra tijd. Slechts één jongere meldde dat er geen ondersteuning was en een ander liet weten dat het voorstel voor ondersteuning niet door de school werd geaccepteerd. Bijzonder zorgelijk is dat sommige studenten hun beperkingen niet durfden te benoemen, omdat zij zich daarvoor schaamden.

Vraag 9 Heb je belemmeringen ervaren tijdens het onderwijs, die verband houden met je beperking?

90 jongeren geven aan belemmeringen te hebben ervaren tijdens het onderwijs die verband hielden met hun beperking. 22 jongeren antwoordden ontkennend.

Vraag 10 Welke belemmeringen heb je ervaren tijdens het onderwijs, die verband houden met je belemmering?

Op deze vraag hebben 84 jongeren geantwoord. Opvallend veel jongeren, 53, geven aan dat zij door hun psychische beperkingen tegen allerlei belemmeringen opliepen, zoals drukte in de gebouwen, moeten samenwerken met klasgenoten, wisselende roosters, niet geaccepteerd worden, en problemen tijdens de stage.

Problemen tijdens de stage werden ook in een ander verband genoemd. Pas in deze periode van de opleiding liepen 8 jongeren vast omdat ze niet aan de eisen van de stageplek konden voldoen, bijvoorbeeld wat betreft het omgaan met mensen of omdat de beperking opeens een rol speelde. Zo werd gemeld dat een student niet verder mocht met de opleiding kinderverzorging, omdat ze

vanwege haar auditieve beperking de kinderen niet zou kunnen horen huilen. Een student die voor doktersassistente leerde, mocht geen examens doen omdat ze geen oren uit kon spuiten. Zeker 24 jongeren geven aan dat zij moeite hadden aan hun aanwezigheidsplicht te voldoen. Dit betrof vooral studenten met een chronische ziekte. Ook noemden 8 jongeren de fysieke toegankelijkheid en bereikbaarheid van de school als een belemmerende factor. Tot slot waren er 5 opmerkingen van studenten met auditieve beperkingen. Zij gaven problemen aan met onverstanebare docenten, met dovertolken in de klas, met stages en in het verlengde daarvan met het behalen van een diploma.

Vraag 11 Heb je problemen gehad bij de overstap naar vervolgonderwijs, die te maken hebben met je beperking?

Hier geven slechts 28 van de 112 jongeren een positief antwoord. Daaruit maken we op dat de andere 63 jongeren geen problemen hebben ervaren. 21 jongeren kruisten 'niet van toepassing' aan en kunnen dus ook onder die laatste categorie geschaard worden.

Vraag 12 Welke problemen heb je bij de overstap naar vervolgonderwijs ervaren, die te maken hadden met je beperking?

De keuze van het onderwijs vormden voor 6 studenten een probleem. Nog eens 6 jongeren geven aan dat er moeilijkheden waren met het ondersteuningsaanbod. Ook de reisafstand werd door 4 studenten als problematisch ervaren. Van de antwoordmogelijkheid 'anders, nl....' maakten 11 studenten gebruik. Daaronder troffen we combinaties van de eerste drie problemen aan, maar ook werd weer benoemd dat stages moeilijkheden opleverden: ofwel omdat deze moeilijk te vinden waren ofwel omdat zich tijdens de stage problemen voordeden die verband hielden met de beperking. Ook een paar keer werd genoemd dat financiën een rol speelden.

Vraag 13 Als je terugkijkt op je schooltijd, heb je dan het gevoel dat je op het juiste niveau onderwijs hebt gehad?

We waren benieuwd of studenten het idee hebben dat ze onderwijs hebben kunnen volgen dat bij hun niveau paste. In principe zou de beperking daarvoor immers geen hinderpaal moeten vormen. Maar liefst 75 jongeren gaven aan dat zij inderdaad op hun niveau zijn opgeleid door hun beperking. 36 jongeren antwoordden ontkennend.

Vraag 14 Wat was daarvan de reden?

Op deze vraag gaven 26 jongeren aan dat het niveau te laag was en 2 dat het te hoog was. 8 jongeren gaven een andere reden op, bijvoorbeeld dat de praktijk een probleem vormde (2), dat ze te veel ziek waren (2), dat de school te weinig rekening hield met de beperking (2) of dat er sprake was van een disharmonisch profiel. Eén respondent noemde een oorzaak die geen relatie had met de beperking.

1.2 Vragen over de aansluiting van onderwijs naar werk

Vraag 15 Heb je vanuit je school ondersteuning gehad of voorzieningen gebruikt bij het vinden van werk?

Op deze vraag geven 13 jongeren aan dat zij vanuit school ondersteuning hebben gehad. Verwonderlijk is dat 99 jongeren aangeven geen ondersteuning te hebben ontvangen.

Vraag 16 Welke ondersteuning kreeg je?

Uit de beantwoording van de vragen is op te maken dat het aandeel van de school in de ondersteuning heel beperkt was. Zo werd schriftelijke informatie genoemd als vorm van ondersteuning, net als een banenmarkt of inzet van het trajectbureau van school. De andere

antwoorden hadden merendeels betrekking op de inzet van het UWV in de vorm van een jobcoach of workshops, of een route om via dagbesteding naar arbeid te komen of via de Wsw bij een werkgever aan de slag te gaan.

Vraag 17 Heeft de overgang van onderwijs naar werk problemen opgeleverd?

99 jongeren reageren op deze vraag. 34 van hen zeggen dat de overgang inderdaad problemen heeft opgeleverd. 65 jongeren zeggen dat deze geen problemen heeft opgeleverd.

Vraag 18 Wat waren de problemen bij de overgang van onderwijs naar werk?

Bijna de helft van de jongeren zegt geen baan te kunnen vinden. Dit komt in een later onderdeel van de verkenning nog uitgebreider aan de orde. Anderen geven diverse redenen aan waarom de overstap van onderwijs naar werk niet gelukt is. Een paar noemen het ontbreken van hulp vanuit de opleiding, te weinig vacatures, of het werk dat te zwaar is voor de beperking. Opmerkelijk is dat zeker 5 jongeren melden het idee te hebben dat hun beperking een rol speelde bij de afwijzing na een sollicitatie en dat ze last hadden van vooroordelen.

Vraag 19 Welke ondersteuning heeft het meest geholpen bij het vinden van werk? (ook buiten school om)

Op deze vraag geven 44 jongeren antwoord. Maar liefst 12 van hen melden dat er geen ondersteuning was en dat ze het op eigen kracht hebben gedaan. Nog eens 8 jongeren hebben gebruikgemaakt van hun eigen netwerk en via familie of kennissen bij een werkgever zijn geïntroduceerd. Ook hielp het jongeren wanneer ze werkervaringsplaats hadden gehad. De hulp van een jobcoach of vergelijkbare professionele ondersteuning heeft zeker 9 jongeren aan werk geholpen. Verrassend was dat 3 jongeren het hebben van een Wajong-uitkering als voordeel noemden, omdat de werkgever het daardoor wel aandurfde. Dan werden nog enkele cursussen genoemd die behulpzaam waren geweest, zoals een goed CV leren schrijven en tips bij het zoeken naar werk in combinatie met de belastbaarheid.

“Binnenkomen als vrijwilliger, omdat je een Wajonguitkering hebt en later een betaalde baan krijgen bij hetzelfde bedrijf.”

Globaal zijn de antwoorden op deze vraag in vier groepen te verdelen: er is sprake van professionele hulp, niet-professionele hulp, het pluspunt van Wajong of werkervaringsplaats, of geen hulp of ondersteuning.

Vraag 20 - Welke problemen heb je ondervonden bij het vinden van werk?

Op deze open vraag is 44 keer geantwoord. De antwoorden laten problemen zien op verschillende fronten. Dat van de opleiding, bijvoorbeeld: “Dat ik niet de geschikte opleiding heb gehad” en “Doordat ik geen vervolgopleiding heb gedaan, is het moeilijk om een passende baan te vinden. Ongeschoold werk is vaak lichamelijk zwaar.”

Wat betreft werk: er zijn weinig banen op het juiste niveau (MBO/HBO/WO) of banen die aansluiten. Over de werkgever: “Geen inzicht in het verschil tussen intellectuele kunnen en praktische fysieke psychische kunnen.” Daarnaast worden sollicitatiegesprekken beschreven als dramatisch of moeilijk. Te weinig ervaring hebben of een gebrek aan de juiste kwalificaties vormt ook een struikelblok.

Veel reacties gaan specifiek in op de beperking. Zo meldt iemand het moeten benoemen van de aandoening binnen de opleiding pedagogiek. Een aantal mensen toont inzicht in de eigen situatie, waarbij de conclusie is dat het werk of het aantal uren te belastend is.

“Niet in staat fulltime te werken, geen zwaar lichamelijk werk mogelijk en veel verzuim.”

Het ontbreken van een aansluitende opleiding, een gebrek aan vacatures in de gewenste richting en aan betaalde startersfuncties zijn knelpunten die steeds terugkomen. Belangrijk is ook het gebrek aan kennis bij werkgevers. Dit leidt tot lastige sollicitatiegesprekken en weinig mogelijkheden tot aanpassingen of voorzieningen in een baan.

“Nu ik weer op zoek moet, is het moeilijk om mensen te vinden die willen snappen dat ik gewoon ik ben. En niet heel bijzonder/ontzettend dom, of superagressief ben of wat dan ook. Ik wil gewoon wat meer duidelijkheid en kan lichamelijk niet heel zwaar werk doen. Maar blijkbaar willen mensen liever anderen in hokjes duwen.”

“Ik kreeg een Wajong toegewezen en veel instellingen (ik wilde in de zorg) wilden er al niet aan beginnen of mij alleen onbetaald werk aanbieden.”

Een aantal keer worden vervoer en reisafstand genoemd als belemmerende factoren. Ook het overheidsbeleid krijgt kritiek:

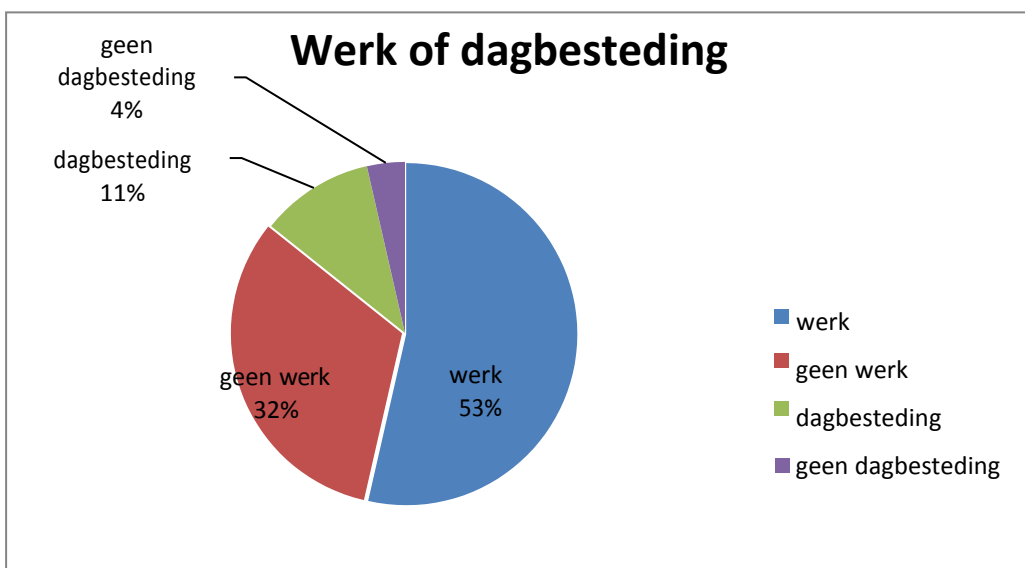
“Regelgeving is soms een belemmering. De uitkering wordt verlaagd, waardoor je niet meer geld hebt terwijl je wel aan het werk gaat. Het beleid is gericht op laagopgeleiden. Het behouden van werk is lastig en na 5 jaar is er geen vangnet meer.”

Maar een aantal mensen benoemt juist succes: “Eigenlijk geen, met mijn MBO heb ik een BBL-stageplek kunnen vinden en daarna met een keer solliciteren doorgerold in een nieuwe baan.”

1.3 Vragen over werk

Vraag 21 - Heb je werk / dagbesteding?

Uit deze meerkeuzevraag kwam het volgende beeld: 60 mensen hebben werk, 36 mensen hebben geen werk. 12 mensen hebben dagbesteding en 4 mensen hebben geen dagbesteding.

De antwoorden hieronder zijn gegeven door de groep die aangeeft dat zij werk heeft. Deze groep bestaat uit 60 mensen.

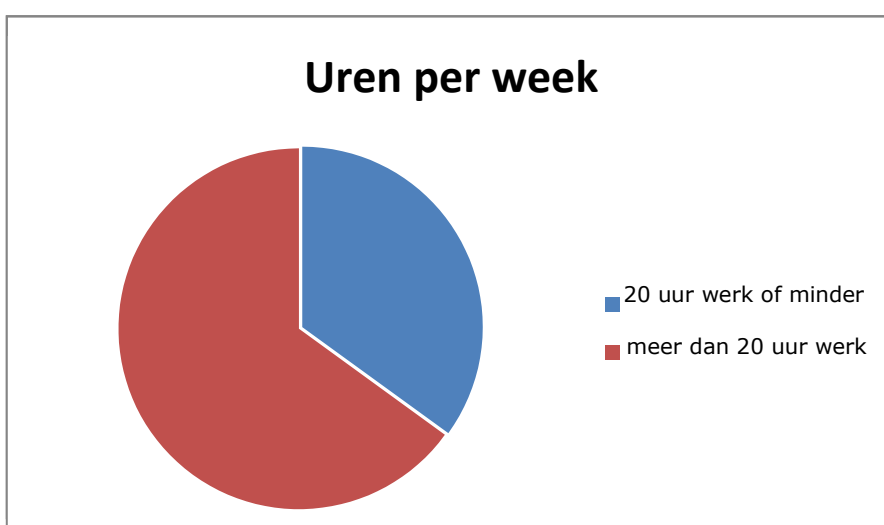
Vraag 22 - Wat voor werk doe je?

Van de 60 mensen die hebben ingevuld dat ze werk doen, hebben er 59 op deze vraag antwoord gegeven. De genoemde functies zijn heel divers, van laaggeschoold werk tot werk op academisch niveau. Zie de bijlage voor alle antwoorden.

Vraag 23 - Hoeveel uur in de week werk je?

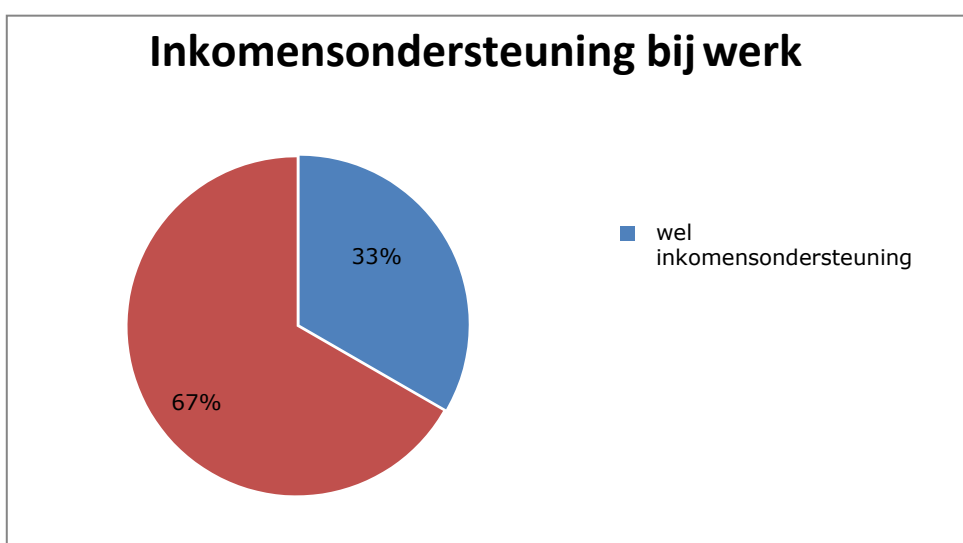
21 mensen werken tot en met 20 uur per week. 39 mensen werken meer dan 20 uur per week.

Sommige mensen hebben een klein baantje van een paar uur per week, vaak in combinatie met een Wajonguitkering. Daarnaast is er een uitschieter van 50 uur. Deze persoon heeft een eigen bedrijf.

Vraag 24 - Krijg je inkomensondersteuning?

20 mensen krijgen inkomensondersteuning. 40 mensen krijgen geen inkomensondersteuning.

Vraag 25 – Vanuit welke regeling? (vervolgvraag)

Deze vraag is beantwoord door 20 mensen. Het merendeel (12) geeft aan inkomensondersteuning te krijgen uit de Wajong. Een deel geeft combinaties met Wajong aan, zoals met een WIA-uitkering of een salaris. Daarnaast wordt de WAO twee keer genoemd. Overige antwoorden zijn WW, letselzaak, UWV, arbeidsongeschiktheidsverzekering.

Vraag 26 – Krijg je andere ondersteuning?

35 mensen krijgen geen andere ondersteuning. 5 mensen wel.

Vraag 27 – Vanuit welke regeling? (vervolgvraag)

Er zijn 5 antwoorden gegeven. De antwoorden zijn: UWV, tolk Nederlands gebarentaal, GGZ, tolkuren vanuit de werkurenregeling van het UWV, op basis van het arbeidscontract.

“Ik krijg via mijn werkgever een coachingstraject om beter om te gaan met psychische/sociale beperkingen die ik in mijn jeugd heb ontwikkeld, mede door mijn beperkingen. De coaching bestaat uit dingen zoals feedback geven en ontvangen, eigenwaarde opbouwen, omgaan met negatieve zelfkritiek etc. Ik ben erg blij met en dankbaar voor deze coaching.”

Vraag 28 – Vind je je werk belangrijk?

60 mensen vinden hun werk belangrijk. Dit is 100% in dit deel van de vragenlijst.

Vraag 29 – Vind je je werk leuk?

56 mensen vinden hun werk leuk. 4 niet.

Vraag 30 - Heb je problemen bij het doen van je werk, die te maken hebben met je arbeidsbeperking?

37 mensen geeft aan problemen te ondervinden en 23 mensen ondervinden geen problemen.

Vraag 31 - Welke problemen?

De antwoorden variëren van beperkinggerelateerde problemen tot praktische problemen (bijvoorbeeld met toegankelijkheid) en problemen met regelingen.

Als beperkinggerelateerde problemen worden bijvoorbeeld genoemd: pijn, combineren van zorg en werk, vermoeidheid, grenzen bewaken, overzicht houden, visuele en fysieke beperking. Slechter geheugen, moeilijker concentreren. Darmen, blaas en spasme, bijwerkingen van medicatie. Snel overprikkeld, gevoelig voor stress, pds, veel buikpijn, burnout. Het merendeel van de antwoorden in dit verband gaat over de belastbaarheid in uren of over te veel prikkels in de omgeving.

“Bepaalde verpleegtechnische handelingen niet kunnen uitvoeren omdat ik bijvoorbeeld het hart niet hoor kloppen. Vergaderingen moeilijk bijhouden.”

Als praktische problemen worden bijvoorbeeld genoemd dat bepaalde locaties niet rolstoeltoegankelijk zijn of ver uit elkaar liggen, dat bepaalde plekken onbereikbaar zijn en dat liften vol zijn of veel tijd kosten.

“Cliënten ondersteunen bij bepaalde activiteiten, aangezien ik rolstoelgebruiker ben. Maar daarom is het een aangepaste functie, zodat ik taken heb die wel kunnen.”

“Nieuwe dingen op sociaal gebied. Daar krijg ik vanuit mijn werk goede ondersteuning bij.

“Vakken die te hoog zijn. Niet achter de kassa kunnen. Niet naar de toilet kunnen.”

En over regelingen:

“Ik kom niet in aanmerking voor een auto via het UWV en kan zelf niet een auto financieren die aan al mijn eisen voldoet.”

Vraag 32 – Heb je werk gehad?

24 mensen hebben werk gehad. 12 mensen hebben geen werk gehad.

Vraag 33 – Wat voor werk deed je? (vervolgvraag)

Er is 24 keer een antwoord gegeven. De antwoorden zijn heel divers, van werk voor laaggeschoolden tot werk voor universitair opgeleiden. Zie de bijlage voor alle antwoorden.

Vraag 34 - Kreeg je inkomensondersteuning?

15 mensen kregen geen inkomensondersteuning en 9 wel.

Vraag 35 - Vanuit welke regeling? (vervolgvraag)

Hier werd vier keer Wajong geantwoord. Verder WIA, WWB/Participatiewet, studiefinanciering, de nieuwe Wajong, en UWV.

Vraag 36 – Kreeg je andere ondersteuning? (vervolgvraag)

2 mensen kregen andere ondersteuning en 13 mensen niet.

Vraag 37 – Vanuit welke regeling?

No-riskpolis (voorheen arbeidsgehandicaptenstatus) en via een moeder.

Vraag 38 Hoeveel uur in de week heb je gewerkt? (vervolgvraag)

5 mensen hebben minder dan 20 uur gewerkt. 18 mensen 20 uur of meer.

Vraag 39 – Vond je je werk belangrijk?

20 mensen vonden hun werk belangrijk. 4 mensen vonden hun werk niet belangrijk.

Vraag 40 – Vond je je werk leuk?

18 mensen vonden hun werk leuk. 6 mensen vonden hun werk niet leuk.

Vraag 41 - Heb je problemen ondervonden bij het doen van je werk, die te maken hadden met je arbeidsbeperking?

20 mensen beantwoordden de vraag met ja en 4 met nee.

Vraag 42 – Welke problemen?

Er is 19 geantwoord op deze vraag. Veel is logischerwijs gerelateerd aan de beperking, maar er komen ook problemen naar voren door de houding van collega's en leidinggevende of werkgever.

De beperkinggerelateerde problemen gaan bijvoorbeeld over het geheugen of fysieke klachten bij lang staan of zwaar werk. Mensen vinden het soms ook psychisch zwaar dat ze weinig duidelijkheid krijgen van de werkgever. Soms worden klachten die bij de beperking horen erger ("meer epileptische aanvallen") of geeft nieuwe medicatie problemen.

De bejegening van collega's, leidinggevende en werkgever is ook een belangrijk punt. Zo wordt er gemeld dat mensen soms hele vreemde vooroordelen hebben die niet besproken kunnen worden. Soms worden jongeren niet begrepen door een teamleider of collega's. En soms is de omgeving een lastige factor:

"Ik heb op de hogeschool gewerkt en de wisselende lokalen en bereikbaarheid van de lokalen maakte het werk erg vermoeiend en zwaar."

Vraag 43 - Wil je nog wat vertellen over de doorstroom in het onderwijs of je route van school naar (geen) werk?

Er zijn 56 reacties gekomen op deze vraag. De focus ligt hierin op:

Vroegtijdig uitval / geen doorstroom

Een aantal mensen geeft aan dat hun beperking of ziekte heeft geleid tot vroegtijdig uitvallen of bemoeilijken van de doorstroom.

"Op de middelbare was ik veel afwezig door ziekte en daardoor heb ik eigenlijk onder mijn niveau gewerkt. Daar waar anderen tijdovende bijbaantjes hadden, sliep ik 's middags zo'n 2,5 uur om mijn dag te volbrengen. Ik had, mits ik niet zoveel ziekteverzuim had gehad, makkelijk havo kunnen doen."

Mate van ondersteuning

De ondersteuning is een punt dat veel genoemd wordt, met name op school en bij de overgang naar werk. De overgang van school naar werk is voor elke jongere een grote verandering in zijn of haar leven, maar iemand ook een beperking heeft, kan dat diegene soms net te veel worden. Daar kan de aandacht voor de overgang onder lijden.

"Ondersteuning uit onderwijs viel zwaar tegen (decanen en ondersteunend personeel met boter op hun hoofd), het onderwijs zelf viel zwaar tegen qua niveau, interesse en aansluiting voor vervolg. Op hoger niveau is niets voor mensen met aanleg voor praktisch."

"Gezien hoe enthousiast mijn huidige werkgever is met mijn vaardigheden, kennis, leergierigheid en wil om te presteren, terwijl mijn opleiding er NIETS mee te maken had noch mij deze vaardigheden, kennis of leergierigheid heeft geprikkeld, geeft mij het gevoel dat mijn opleiding en poging op HBO zonde van mijn tijd zijn geweest."

"Het vinden van een goede stageplek die mij kan ondersteunen met mijn mankementen is tot dusverre niet mogelijk gebleken. (De eisen zijn gewoon te hoog en een fulltime stageplek is niet mogelijk voor mij)."

"Wist ik maar dat ik recht had op financiële tegemoetkoming tijdens het ziekteproces, dan waren mijn schulden nu lang niet zo hoog. Voor de niertransplantatie was ik alleen maar bezig met overleven. Na de niertransplantatie kon ik ineens zoveel meer. Ik was zo blij dat ik alles weer kon! Na 2 jaar studeren kwam pas de mentale klap dat die periode toch wel heftig was. In plaats van hulp inschakelen probeerde ik het in mijn eentje op te lossen, wat uiteindelijk mislukte. Ik denk dat het goed zou kunnen zijn om mentoren (gewoon andere jonge lotgenoten) in te zetten, die mensen tijdens het ziekteproces begeleiden vanuit hun ervaring op gebied van mentale, sociale, financiële en rechtelijke aspecten."

"Er wordt vrijwel niet geholpen."

"Ik vind het jammer dat er vanuit opleiding niet meer aandacht was voor mogelijkheden en dat er alleen werd gekeken naar de onmogelijkheden."

Beeldvorming

Veel respondenten geven aan dat beeldvorming of onbegrip problemen hebben veroorzaakt bij het vinden van werk. De zichtbaarheid van de beperking speelt hierin ook een rol.

"De combinatie van mijn beperkingen met een MBO/HBO-niveau maakt dat erg lastig omdat Wajongers vaak als laagopgeleid worden gezien."

"Er is in Nederland veel meer aandacht nodig voor de onzichtbare vormen van een beperking. Instanties zouden door moeten vragen en/of zoeken. Ook zou er meer stil gestaan moeten worden bij de begeleiding van hoger opgeleide jongeren. Er wordt te vaak te snel geoordeeld en dus veroordeeld."

"Onbegrip, vooroordelen, onwetendheid en het denken te weten wat autisme is, heeft mij erg belemmerd. De school heeft gewoon maar wat gedaan en niet naar mij geluisterd. Het geld van het rugzakje is onjuist besteed. Ook veel valse beloftes gehad. Daarbij het werk wat beschikbaar is, zoals dozen inpakken en fabriekswerk, is veel te simpel voor mij. Dit levert juist stress en frustratie op. Een bijpassende baan wordt niet aangeboden als je aangeeft autisme te hebben. Dan zijn er weinig opties."

Weinig problemen / succes

Naast meldingen van moeilijkheden zijn er ook succesverhalen. Sommige jongeren wisten een baan te krijgen als vervolg op een stage of door zelf een hele actieve houding aan te nemen. Een belangrijk deel van deze zoektocht is gericht op 'je plek vinden'.

"Ik heb geen enkel probleem gehad met het vinden van werk. Heb één sollicitatiebrief geschreven en gelijk aangenomen."

"Via het revalidatiecentrum een afstudeerstage gevonden en daar mogen blijven werken na afstuderen."

"Ik heb al vanaf mijn vierde jaar een chronische nierziekte maar ik kon gelukkig mijn opleiding nog afmaken. Nu heb ik een 3-urencontract en werk wel wat meer dan dat, maar meer dan 20 uur is niet mogelijk."

"Ik heb na mijn HBO een ongeluk gehad en ben daarna omgeschoold. Om te gaan werken heb ik eerst voor niets een paar 'stages' gedaan waardoor men zag dat ik het goed kon. En daarmee bouwde ik ook ervaring op. Ja, soms moet je een stapje harder lopen. Maar daarover moet je niet te veel zeuren en gewoon doen als je werken wilt."

"Het is me vooral gelukt omdat ik zelf heel actief heb gezocht en altijd eerlijk ben geweest over mijn beperking."

"Nadat ik het middelbare onderwijs had verlaten, was het lastig om een opleiding in de buurt te vinden die voor mij geschikt was, ook qua toegankelijkheid. Ondersteuning van het UWV was ver te zoeken, en dat was alleen een tijdverspilling. Uiteindelijk onderwijs kunnen krijgen bij een buitenlandse universiteit welke ik op afstand kon doen vanuit thuis (Stanford University). Bij het zoeken naar werk vond ik een bedrijf waarbij ik mijn werkzaamheden ook op afstand kon uitvoeren."

"Met de juiste begeleiding en hulp ben ik er wel gekomen en heb ik ontdekt dat je veel leert in de praktijk."

Overig

Mensen geven aan dat ze nog studeren of nog geen beperking hadden op het moment dat ze op zoek waren naar werk.

“Vanaf het begin (tijdens het sollicitatiegesprek) eerlijk geweest over de beperkingen en mogelijkheden.”

“Achteraf gezien heeft het heel veel met mij gedaan, de verandering, nieuwe omgeving, nieuwe mensen.”

“Tijdens mijn studies wist ik nog niet van mijn diagnoses. Als ik dat eerder had geweten, had ik een andere HBO-studie gekozen.”

“Ik had graag vroeger een diagnose willen hebben, zodat niet mijn halve leven vergooid zou zijn geweest aan het maken van verkeerde keuzes (omdat je niet wist dat je autisme hebt).”

Voor alle reacties kunt u de bijlage bekijken.

1.4. Vragen over dagbesteding

Vraag 44 – Wat voor dagbesteding doe je?

Op deze vraag is 12 keer geantwoord. Dit betekent dat alle mensen die hebben aangegeven dat ze dagbesteding hebben, hierop geantwoord hebben. De antwoorden variëren van werken op een zorgboerderij tot op de boekhouding bij een MKB-onderneming.

Vraag 45 – Hoeveel uur in de week doe je dagbesteding?

De uren variëren van 3 tot en met 60 uur in de week.

Vraag 46 – Krijg je inkomensondersteuning?

Er is 8 keer ja geantwoord en 4 keer nee.

Vraag 47 – Vanuit welke regeling?

Wajong (4x), Chronische gehandicapte en zieken, bijstand, Wajong, zorgtoeslag, studielening.

Vraag 48 - Krijg je andere inkomensondersteuning

Er is 2 keer ja geantwoord en 2 keer nee.

Vraag 49 – Vanuit welke regeling?

Twee mensen hebben geantwoord dat het PGB voor ondersteuning zorgt.

Vraag 50 – Vind je dagbesteding belangrijk?

12 mensen antwoorden bevestigend.

Vraag 51 – Vind je dagbesteding leuk?

11 mensen geven aan van wel. Eén persoon vindt het niet leuk.

Vraag 52 - Heb je problemen bij het doen van je dagbesteding, die te maken hebben met je arbeidsbeperking?

Er is 6 keer ja geantwoord en 5 keer nee.

Vraag 53 – Welke problemen?

Hier spelen zaken als weinig energie, beperkte toegankelijkheid en teveel prikkels in de omgeving. Ook vervoerskosten en concentratieproblemen worden genoemd.

Vraag 54 – Heb je in het verleden dagbesteding gedaan?

Deze vraag is 4 keer beantwoord met nee. Dit leidt ertoe dat er geen antwoorden zijn gegeven op vraag 55 t/m 65.

Vraag 66 - Wil je nog wat vertellen over de doorstroom in het onderwijs of je route van school naar (geen) dagbesteding?

Bij een aantal mensen is dit een gevoelig onderwerp. Zij willen het er niet over hebben. Anderen geven aan nog zoekende te zijn en nu de tijd in te vullen met vrijwilligerswerk.

“Ik heb van 1998 tot en met juli 2002 op het praktijkonderwijs gezeten (wat dus onder mijn niveau was, omdat ik het VMBO kon). Aan het einde van mijn schooltijd in juni 2002 bleek dat mijn laatste stage geen succes was geworden. Hierna had ik dus geen baan. Ik werd bij de WSW neergezet en ik moest daar maar iets zoeken. Ik was inmiddels 17 jaar en zou in september 18 jaar worden. Dus moest ik van school af. Bij de WSW ben ik twee dagen naar schoonmaak gegaan in september 2002. (...) Vervolgens heb ik thuis gezeten van september 2002 tot april 2005. (...) In april 2005 begonnen op het Heuveleind in Zeeland, (...). Een dag in de week ben ik vrij. Na vijf jaar was deze zorgboerderij failliet gegaan en ze gingen over op de creatieve toer. Dit is niets voor mij dus in 2010 ben ik zorgboerderijen gaan mailen en bij verschillende gaan kijken.

(...) gekozen voor de Cinquant in Haps. Waar echt alles is te vinden op het gebied van groen. Hier ben ik op 23 augustus 2010 gaan werken, en hier werk ik nog steeds met plezier. Hoewel de veranderingen de laatste tijd het mij moeilijk maken om te blijven. Ik weet namelijk niet of ik blijf nu de boer en boerin afstand nemen. Paul en Carien, ik ben bij hen begonnen. Vindt het lastig om voor anderen te gaan werken. Hoewel ze nog in beeld zijn vind ik het wel gewoon erg lastig, de veranderingen. Hier werk ik overigens vier dagen, van maandag tot en met donderdag. Iedere vrijdag ben ik vrij, en daar ben ik blij mee.”

“Stichting Speciaal Onderwijs & Expertisecentra (SSOE) verzorgt een zeer actieve rol in dezen!!!”

1.5. Algemene gegevens van deelnemers

De vragen vanaf 67 gaan over de algemene gegevens van de deelnemers en in welke mate ze benaderd willen worden door Ieder(in). Enkele gegevens hiervan zijn relevant voor deze verkenning. Een aantal deelnemers is lid van een vereniging die lid is van Ieder(in) (vraag 67).

Korter Maar Krachtig (2x);	EVN	ANGO
SpinalNet	DON (6x)	
	Stichting Hoezo Anders (2x)	Per Saldo
BOSK (2x)	Epilepsievereniging	Nederlands Astmacentrum Davos
Longfonds	NVN (2x)	CCUVN
PDSB (11x);	SH-Jong;	NVA (7x);
NDJ	Stichting Oog	VSN (2x); Stichting Gilles de la Tourette
SpraakSaam		Jongerenpanel FondsnutsOhra
KansPlus (2 x)	SDS (3x)	Platform VG ZOB
Dovenschap		

Hoofdstuk 2.

Analyse

In dit hoofdstuk bekijken we de resultaten en zetten deze in de context van wat er nodig is om mee te kunnen doen op school of om aan werk te komen en te blijven.

De respondenten vormen een redelijke afspiegeling van de gemiddelde populatie jongeren in het onderwijs. Daaruit kunnen we afleiden dat de doorloop van school naar vervolgonderwijs en vervolgens de stap naar werk een normaal patroon volgt.

Bij vragen naar de aard van de beperkingen viel ons op dat jongeren aandoeningen als autisme, ASS, PDD-NOS niet onder de noemer psychische aandoening scharen. Ook opvallend is dat de meeste beperkingen die de jongeren aangeven te hebben niet zichtbaar zijn: een chronisch ziekte, een auditieve beperking, een spraakstoornis of een psychische beperking.

Over de periode dat jongeren naar school gingen, geeft een groot deel van hen aan dat de beperking of ziekte zich pas openbaarde in een latere fase van hun schooltijd. Dat kwam omdat er nog geen diagnose gesteld was of omdat het ongeluk of trauma nog niet had plaatsgevonden. Voor de jongeren die wel wisten van hun beperking was het opvallend dat zij daarmee niet naar buiten wilden treden. Zij noemden gevoelens als schaamte en de wil om de moeilijkheden zelf op te lossen.

Het idee dat de overgang naar de arbeidsmarkt een belangrijk moment is in het leven van jongeren wordt hiermee ondersteund. Een redelijk groot deel van de jongeren krijgt pas in het vervolgonderwijs te maken met een diagnose. Dit legt een extra vraag bij hen neer in de zoektocht van onderwijs naar werk: hoe ga je om met je beperking? Vertel je het wel of niet, en komt die keus voort uit schaamte of uit noodzaak wanneer de handicap zichtbaar is? Daarnaast moeten ze uitvinden of er mogelijkheden zijn tot ondersteuning.

Bij de vraag of jongeren belemmeringen ervaren tijdens hun schoolperiode zijn het vooral de jongeren met psychische beperkingen die dat beaamen. Een voorbeeld van een struikelblok is de aanwezigheidsplicht. Schrijnend zijn de vele meldingen van jongeren die in principe goed konden leren maar vastliepen tijdens de stage. Punt van zorg is de ontoegankelijkheid van gebouwen. Eveneens zorgelijk is dat scholieren met een auditieve beperking tegen belemmeringen oplopen, terwijl zij wel kunnen goed functioneren met hulpmiddelen of een tolk.

Bij de overstap naar het vervolgonderwijs geven een paar jongeren aan dat de reisafstand een probleem vormde. Ook hier werd weer benoemd dat de stages een probleem vormden: ofwel omdat deze moeilijk te vinden waren ofwel omdat zich problemen voordeden tijdens de stage die

verband hielden met de beperking. Ook een paar keer werd genoemd dat financiële kwesties een rol speelden.

Zowel op school als op het werk wordt door de jongeren aangegeven dat beeldvorming een probleem is. Het gebrek aan kennis bij medescholieren, leraren, collega's en werkgevers kan leiden tot verkeerde verwachtingen.

Veel van deze belemmeringen zijn te ondervangen door de juiste voorziening, ondersteuning en/of kennis van zaken. Hierin kunnen mensen die al met deze problematiek te maken hebben gehad een rol spelen (ervaringsdeskundigheid). Ondersteuning kan de beperking voor een deel compenseren, waardoor de focus weer op onderwijs of werk gericht kan worden. Interessant in dit licht is het onderzoek dat is uitgevoerd door Regioplan over regionale samenwerking voor arbeidstoeleiding van kwetsbare jongeren in opdracht van het UWV.³ Dit wijst erop dat het vormen van netwerken van jongeren en ouders kan bijdragen aan de ondersteuning naar werk. In het voortgezet onderwijs komt dit al redelijk van de grond, maar voor het MBO wordt dit als aandachtspunt genoemd. Het belang voor de MBO-ers is groot, wanneer we dit verslag van de ervaringen van de jongeren zelf ernaast leggen.

---

³ Regioplan, *"Zonder netwerk gooi je de leerling over de schutting in de hoop dat hij wordt opgepakt"* (2015).

Hoofdstuk 3.

Conclusie

Hoe hebben jongeren tussen de 18 en 35 jaar nu de overgang van onderwijs naar werk ervaren?

De antwoorden van de deelnemers aan deze verkenning geven inzicht in de ervaringen van mensen die recent op zoek waren naar werk of nog op zoek zijn naar werk. Er blijkt ook uit dat deze mensen een goed inzicht hebben in de knelpunten die spelen. De ervaringen die zij rapporteren onderbouwen de aannahme dat de overgang tussen onderwijs en werk een belangrijk moment is in het leven van een jongere. Maar er zijn ook mensen bij wie het wel goed gaat, doordat ze gewoon actief zijn, de juiste ondersteuning krijgen, een kundig netwerk hebben en aanpakken.

Overigens lijkt bij een aantal knelpunten de oplossing niet heel ver weg. Op school gaat het vaak om kleine aanpassingen, zoals een leerling meer tijd geven en meer kennis van en erkenning voor de beperking. Dit vraagt ook wat van de jongeren: een open houding en leren omgaan met de eigen beperking. Daarnaast is de oplossingsgerichtheid van de school en/of werkgever van groot belang en betrokkenheid van de jongeren (en ouders) hierbij. Het bouwen van netwerken met de benodigde expertise en ondersteuning kan ook nog bijdragen aan een goede doorloop van school naar werk.

In de overgang van onderwijs naar werk, onder andere tijdens stages, manifesteren beperkingen zich vaak. Dit kan precies de spreekwoordelijke druppel zijn, waardoor jongeren het hoofd niet boven water kunnen houden en in het slechtste geval bijvoorbeeld in de schuldhulpverlening belanden. Passende ondersteuning en een netwerk om op terug te vallen in deze periode tussen school en werk is dus van groot belang.

Een regeling die mensen zekerheid biedt op dit gebied kan hier een wereld van verschil maken. Het neemt een belangrijk deel van de zorgen weg als je verzekerd bent van een inkomen als het niet lukt om aan het werk komen. De uitgangspositie voor mensen met een beperking zou ook wat dit betreft gelijk moeten zijn aan die van mensen zonder beperking. Het VN-verdrag voor mensen met een handicap is hierbij een steun in de rug.

Maar regelgeving is uiteindelijk slechts een voorwaarde. Waar het echt om gaat is een maatschappelijke verandering: dat het normaal wordt dat mensen met een beperking, waar mogelijk, stages lopen en werk zoeken en vinden. Regelgeving is wel belangrijk om oplossingen op dit gebied te realiseren. En wanneer mensen naar wens actief kunnen deelnemen aan de samenleving, draagt dit ook bij aan de verbetering van de beeldvorming, die nu nog succesverhalen in de weg staat.